

Баранова В. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри туристичного бізнесу та країнознавства
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Baranova V.V.

*PhD in Economic, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Travel
Business and Regional Studies
V.N. Karazin Kharkiv National University*

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY IN ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY

Анотація. В сучасних умовах суб'єкти господарювання зіштовхуються із загрозами, як зовнішніми так і внутрішніми, які в кінцевому підсумку негативно впливають на рівень фінансово-економічної безпеки. При цьому це стосується як безпеки окремих суб'єктів господарювання, так й національного господарства. Саме тому, будь які питання фінансово-економічної безпеки залишаються актуальними, і в сучасних умовах потребують свого подальшого дослідження. Отже, в роботі проведено узагальнення існуючих підходів щодо обґрунтування проблематики визначення дефініції економічної безпеки; обґрунтовано доцільність визначення сутнісного розуміння фінансово-економічна безпека; розкрито сутнісне розуміння поняття «фінансово-економічна безпека» з погляду окремого суб'єкту господарювання; визначено важливість врахування фінансово-економічної безпеки у забезпеченні економічної безпеки національного господарства; надано авторське уточнення поняття «фінансово-економічна безпека». Також зазначено, що у підсумку подане дозволяє комплексно підійти до обговорення загальних питань із забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, фінансово-економічна безпека, загрози, суб'єкт господарювання, національне господарство, національні інтереси.

Вступ та постановка проблеми. Сучасна Україна знаходиться на такому етапі свого розвитку, який об'єктивно передбачає безперервне проведення змін у більшості сегментів національного господарства. До того ж перехід до нових форм державного управління та господарювання в умовах незлагодженості правової бази, політичної нестабільності створив ряд проблем щодо забезпечення національної безпеки країни. Ситуація ж загострюється та погіршується за рахунок сучасних загроз економічній безпеці країни – тіньової економіки, корупції, відмивання коштів тощо.

Економічна безпека є важливою складовою та запорукою сталого розвитку як держави в цілому, так й окремих суб'єктів господарювання, спільна взаємодія та діяльність яких у підсумку й визначає сутнісне розуміння дефініції «національне господарство». Це засновано на тому, що забезпечення безпеки національного господарства ґрунтується на забезпеченні економічного потенціалу кожного суб'єкту господарювання, сталості їх взаємодії між собою та державою. В свою чергу економічна безпека складається з таких функціональних складових, як: фінансова, кадрова, техніко-технологічна, правова, екологічна, інформаційна, силова, ринкова, інтерфейсна [1]. При цьому фінансову складову можливо вважати основою економічної безпеки. Відтак виникає необхідність розгляду фінансово-економічної безпеки у забезпеченні економічної безпеки національного господарства. При цьому такий розгляд варто робити на рівні різних суб'єктів господарювання, які й визначають основу функціонування та розвитку національного господарства.

Проте, постійні зміни зовнішнього та внутрішнього середовища, поява нових чинників, які формують основи

фінансово-економічної безпеки, необхідність удосконалення методичних підходів до оцінки рівня фінансово-економічної безпеки в умовах невизначеності, застосування нових методів та алгоритмів забезпечення фінансово-економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання, створення відповідних систем управління потребують подальшого дослідження та привертають увагу як науковців так і практиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної безпеки різних суб'єктів господарської діяльності досліджували такі вчені, як Г. Андрощук, В. Геєць, Т. Гладченко, О. Грунін, О. Захаров, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Кириченко, С. Лаптев, А. Могільний, В. Мунтіян, Е. Олейніков, В. Ортинський, П. Пригунов, В. Сідак, І. Шульга та багато інших.

Щодо теоретичних та практичних досліджень забезпечення фінансово-економічної безпеки, то їх здійснювали наступні дослідники – М. Бендиків, І. Бланк, О. Бородин, П. Крайнев та ін. В свою чергу О. Арефьева, О. Барановський, К. Горячева, Т. Загорельська, Т. Кузенко, Р. Папехин також досліджували питання фінансово-економічної безпеки.

Мета дослідження. Однак, питання сутнісного розуміння та значимості фінансово-економічної безпеки й досі залишається дискусійним, що і обумовило необхідність проведення даного дослідження, де зокрема **головною метою** є розкриття та визначення фінансово-економічної безпеки в загальній національній безпеці країни. Таким чином, до окремих завдань дослідження слід віднести:

– узагальнення існуючих підходів щодо обґрунтування проблематики визначення дефініції економічної безпеки;

– розкриття сутнісного розуміння поняття «фінансово-економічна безпека» з погляду окремого суб'єкту господарювання;

– надання авторського визначення поняття «фінансово-економічна безпека».

Використовуючи ж комплексний та системний підхід щодо розгляду національної безпеки, економічної безпеки та фінансової безпеки, а також за допомогою узагальнюючого порівняння ми зможемо досягти поставленої мети дослідження.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні в сучасній економічній літературі погляди науковців на проблему визначення економічної безпеки як категорії економічної науки виділяють, принаймні, чотири підходи до розуміння її сутності [1-3]:

– підхід, що ґрунтується на захисті економічної системи та економічних інтересів;

– підхід, в основі якого лежить стабільний економічний розвиток;

– підхід, основним акцентом якого є забезпечення довгострокового виробництва економічних ресурсів;

– підхід, основою якого є самовідтворення економіки та освоєння інноваційної моделі зростання.

Тож, сутність економічної безпеки, перш за все, з погляду національного господарства полягає у забезпеченні економічного розвитку країни з метою задоволення соціальних і економічних потреб громадян при оптимальних витратах.

Відтак економічну безпеку логічно розглядати як певну систему управління з огляду організаційних, економічних, фінансових, правових та інших факторів, із застосуванням яких з'являється можливість спрямувати потенційні або реальні загрози в таку економічну площину координат, в якій негативна дія шкоди буде послаблена до бажаного рівня у найкоротший час. Тобто, економічна безпека національного господарства має розглядатися як комплексна система, яка має досить велику кількість напрямів. При цьому такі напрями можна вказати у розрізі окремих компонентів сутнісного розуміння категорії економічної безпеки (або, інакше кажучи, функціональних складових), й з погляду окремих суб'єктів та об'єктів, що визначають та на які поширюються дії із забезпечення та досягнення певного рівня економічної безпеки (або, інакше кажучи, структурно-організаційних елементів із забезпечення економічної безпеки національного господарства). При цьому в якості первинної ланки таких структурно-організаційних елементів із забезпечення економічної безпеки національного господарства в цілому доцільно виділити сукупність окремих суб'єктів господарювання.

Поряд із цим, якщо мова йде про окремі компоненти сутнісного розуміння категорії економічної безпеки, то варто також визначити за доцільним їх взаємопов'язаний розгляд, де особливе місце слід віднести, насамперед, фінансово-економічній безпеці. Отже, обговорення проблематики питання щодо розкриття та визначення змістовності й сутності фінансово-економічної безпеки є цілком виправданим й логічним.

Проте, дослідження наукових результатів багатьох вчених показують, що поняття фінансово-економічної безпеки немає однозначного тлумачення. До того ж у більшості наукових досліджень фінансова та економічна безпека розмежовуються. При дослідженні сутності економічної безпеки застосовують декілька підходів та розглядають їх на різних рівнях: на національному, регіональному та галузевому рівнях, на рівні підприємств [2].

Перший підхід визначає економічну безпеку як складову національної безпеки; другий – як стан економіки; третій – як сполучення або сукупність умов і факторів, що забезпечують певний необхідний рівень економічного розвитку країни; четвертий – як якісний стан сукупності основних факторів суспільного виробництва в сполученні зі здатністю держави забезпечити їх ефективне захищене використання в національних інтересах і здійснювати економічну стратегію, адекватну викликам його мінливого економічного простору, з метою досягнення стабільного, стійкого розвитку та самовдосконалення всього суспільства [3].

Щодо фінансової безпеки, то більшістю дослідників її сутність визначають як складову економічної безпеки на усіх рівнях. Проте також варто розуміти що забезпечення економічної безпеки належними чином взаємопов'язано з рухомістю відповідних фінансових потоків, які у підсумку й визначають сутнісне розуміння фінансової безпеки [4; 5; 6].

Тому, до наукового обігу ввійшло поняття фінансово-економічної безпеки суб'єкту господарювання (в тому числі й такого як держава), що і підкреслює взаємозалежність економічної та фінансової діяльності та визначальну роль фінансів у економічній сфері будь-якого суб'єкта господарювання [2; 4].

Але, як зазначають деякі автори, поняття «фінансово-економічної безпеки» є складним і потребує комплексного, системного підходу до розуміння своєї сутності та створення системи управління фінансово-економічною безпекою [7, с. 43].

Загалом під фінансово-економічною безпекою певного суб'єкту господарювання, зазвичай, розуміють захищеність потенціалу такого суб'єкту господарювання у різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [8, с. 5; 9].

Втім слід також визначити динамічну ознаку поняття «фінансово-економічна безпека», яка підкреслює взаємозв'язок між фінансовою та економічною безпекою, а відтак розкриває забезпеченість економічної безпеки національного господарства з погляду рухомості окремих фінансових потоків. Прикладом такого розкриття можна вважати трактування О.Л. Трухан та М.О. Кокнаєва, які вказують на те, що фінансово-економічна безпека трактується одночасно з двох позицій – статичної (як результат діяльності на певну дату) та динамічної (з погляду розвитку в умовах фінансово-економічної безпеки у короткостроковій та довгостроковій перспективі) [10; 11, с. 320].

Отже, на основі наведеного вище можна сказати, що фінансово-економічна безпека певного суб'єкту господарювання – це сукупність управлінських рішень та дій, які спрямовані на забезпечення його платоспроможності та ліквідності; ефективне використання, розподіл (перерозподіл) фінансових ресурсів, якими він оперує; організацію контролю за всіма напрямками діяльності з метою своєчасного прийняття рішень щодо попередження внутрішніх та зовнішніх загроз. Тобто, у даному визначенні ми поєднали найбільш поширені тлумачення поняття «фінансово-економічна безпека», що дозволяє врахувати значимість поєднання понять економічної та фінансової безпеки, підкреслити їх щільний взаємозв'язок та вказати важливість опанування щодо забезпечення економічної безпеки національного господарства.

В системі національної безпеки економічна безпека забезпечує чітко визначені функції, несе у собі суттєве функціональне навантаження. Її сутність полягає у тому, що вона є матеріальною основою національної суве-

ренності та визначає реальні можливості у забезпеченні інших видів безпеки. Тобто, економічна безпека – це підґрунтя для функціонування всіх інших її елементів, що входять у цю систему (фінансової, військової, технічної, продовольчої, екологічної). Однак, з іншого боку, досягнення економічної безпеки значною мірою ґрунтується на фінансово-економічній безпеці окремих суб'єктів господарювання. В сучасних умовах рейдерських захоплень, конфліктів інтересів, конкурентної боротьби між суб'єктами господарювання, певних правопорушень у сфері підприємництва, управління як складова менеджменту, вимагає формування таких інструментів, які дозволяють адекватно реагувати на виклики зовнішнього середовища та протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам, що в подальшому сформує умови для стабільного функціонування будь-якого суб'єкту господарювання.

Таким чином, варто наголосити на взаємності розгляду між поняттям «фінансово-економічна безпека» та тими важелями, що пропонує держава задля забезпечення в цілому економічної безпеки національного господарства. Зокрема, з метою визначення концептуальних засад формування ефективного та дієвого механізму державного управління ризиками, спрямованих на недопущення та мінімізацію наслідків потенційного негативного впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, в Україні було розроблено Концепцію забезпечення національної безпеки України у фінансовій сфері, яка передбачає [12]:

- проведення структурних реформ в економіці та забезпечення цінової та фінансової стабільності;
- забезпечення стабільності системи державних фінансів;
- дотримання економічно безпечного рівня державного боргу;
- створення умов для розвитку та функціонування внутрішнього ринку капіталу;
- стимулювання кредитування реального сектору, зменшення ризиків у банківській сфері;
- збільшення капіталізації, ліквідності та прозорості фондового ринку;
- посилення стійкості, прозорості та конкурентоспроможності небанківського фінансового сектору України.

Практичне ж забезпечення та ефективність впровадження безпеки національного господарства за сучасних умов значною мірою також залежить від застосування і

наукових підходів до проблем цієї сфери. Великомасштабні дослідження у сфері економічної безпеки держави привели на Заході до створення нової науки, яка дістала назву «екосестейт» (economic security of state), тобто наука про економічну безпеку [13]. Сутність екосестейту полягає в тому, що він є базою для будь-яких інших напрямів, проявів та відгалужень економічної безпеки держави, у тому, що завдяки накопиченим знанням цього відгалуження можна передбачити наслідки зовнішніх або внутрішніх дій з метою зменшення їх можливого негативного або збільшення позитивного впливу на розвиток держави. Відтак подане розкриття сутнісного розуміння поняття «фінансово-економічна безпека» повністю узгоджується з існуючими підходом екосестейту. Тож наведене тлумачення поняття «фінансово-економічна безпека» є об'єктивним та таким, що узгоджується з практичними аспектами розвитку безпеки як окремих суб'єктів господарювання, так й національного господарства.

Висновки. Таким чином, виходячи з вищевикладеного, можна сказати, що питання національної безпеки не залишається поза увагою як з боку органів влади, так і з боку науковців. Для цього робляться великі кроки у законодавчому напрямку, у науковому пошуку нових засобів створення економічної та національної безпеки держави, або у вдосконаленні вже існуючих засобів.

Враховуючи й той факт, що середовище функціонування суб'єктів господарювання стає більш динамічним та невизначеним, спричиняючи значну кількість ризиків, небезпек та загроз (неплатоспроможність партнерів, недобросовісна конкуренція, недружні злиття і поглинання, комерційний шпionаж, рейдерство тощо) постає необхідність розгляду такого поняття як «фінансово-економічна безпека». Відповідно до цього було узагальнено існуючі підходи з узагальнення проблематики визначення дефініції економічної безпеки та розкрито сутнісне розуміння поняття «фінансово-економічна безпека» з погляду окремого суб'єкту господарювання. Це надало змогу надати авторське уточнення поняття «фінансово-економічна безпека», яке дозволяє комплексно підійти до обговорення загальних питань із забезпечення економічної безпеки національного господарства. Тож подальших наукових розробок потребує удосконалення системи управління фінансово-економічною безпекою та створення механізму її реалізації у практичній діяльності з погляду окремих суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Іващенко О.В. Фінансово-економічна безпека підприємства / О.В. Іващенко // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2013. – Вип. 1/1. – Т. 18. – С. 142-145.
2. Бондаренко О.О. Фінансово-економічна безпека підприємництва: теоретичний та практичний аспекти / О.О. Бондаренко, В.А. Сухецький // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2014. – № 10. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3580>
3. Іващенко О.В. Фінансово-економічна безпека держави / О.В. Іващенко, В.М. Гельман // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2013. – № 2 (1). – С. 121-131.
4. Kuzemin O. Analysis of Spatial-temporal Dynamics in the System of Economic Security of Different Subjects of Economic Management / O. Kuzemin, V. Lyashenko // International Journal «Information Technologies and Knowledge» – 2008. – №. 2(3). – P. 234-238.
5. Kuzemin A. Analysis of movement of financial flows of economical agents as the basis for designing the system of economical security (general conception) / A. Kuzemin, V. Lyashenko, E. Bulavina, A. Torojev // Third International Conference «Information Research, Applications, and Education». June 27-30. Varna, Bulgaria. – Sofia: foi-commerce, 2005. – P. 204–209.
6. Kuzemin O., Lyashenko V. Microsituation Concept in GMES Decision Support Systems / A. Kuzemin, V. Lyashenko // In: Intelligent Data Processing in Global Monitoring for Environment and Security (pp. 217–238). – 2011. – P. 217-238.
7. Васильців Т.Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т.Г., Волошин В.І., Бойкевич О.Р., Каркавчук В.В. – Львів: Видавництво, 2012. – 386 с.
8. Подольчак Н.Ю. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки: Навч. посібник / Н.Ю. Подольчак, В.Я. Карковська. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 268 с.

9. Столбов В.Ф., Шаповал Г.М. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств / В.Ф. Столбов, Г.М. Шаповал // Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник. – 2013. – № 111. – С. 103-108.
10. Трухан О. Л. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами / О.Л. Трухан // Вісник Хмельницького національного університету / Економічні науки. – 2010. – № 1. – Т. 2. – С. 29-35.
11. Кокнаєва М.О. Концептульні основи управління фінансово-економічною безпекою підприємств торгівлі / М.О. Кокнаєва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/v2i3/319.pdf. – С. 319-325.
12. Бригінець О.О. Особливості формування механізму правового забезпечення фінансової безпеки України / О.О. Бригінець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. – 2016. – №. 837. – С. 36-41.
13. Користін О.Є. Економічна безпека: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2010. – 306 с.

Аннотация. В современных условиях субъекты хозяйствования сталкиваются с угрозами, как внешними, так и внутренними, которые в конечном итоге негативно влияют на уровень финансово-экономической безопасности. Причем это касается как безопасности отдельных субъектов хозяйствования, так и национального хозяйства. Именно поэтому, вопросы финансово-экономической безопасности остаются актуальными, и в современных условиях требуют своего дальнейшего исследования. Потому, в работе проведено обобщение существующих подходов к обоснования проблематики определения дефиниции экономической безопасности; обоснование целесообразности определения сущностного понимания финансово-экономической безопасности; раскрыто сущностное понимание понятия «финансово-экономическая безопасность» с точки зрения отдельного субъекта хозяйствования; определены важность учета финансово-экономической безопасности в обеспечении экономической безопасности национального хозяйства; предоставлено авторское уточнение понятия «финансово-экономическая безопасность». Указано, что в итоге рассмотренный материал позволяет комплексно подойти к обсуждению общих вопросов по обеспечению экономической безопасности национального хозяйства.

Ключевые слова: финансовая безопасность, экономическая безопасность, финансово-экономическая безопасность, угрозы, субъект хозяйствования, национальное хозяйство, национальные интересы.

Summary. Under current conditions, business entities face threats, both external and internal, which ultimately negatively affect the level of financial and economic security. At the same time, this applies to the security of individual economic entities and national economy. That is why, any issues of financial and economic security remain relevant, and in modern conditions, they need further research. Thus, in the work: a generalization of existing approaches to justifying the problems of defining the economic security; the expediency of determining the essential understanding of financial and economic security is substantiated; an essential understanding of the concept of «financial and economic security» from the point of view of a separate economic entity is disclosed; definitely the importance of taking into account financial and economic security in ensuring the economic security of the national economy; the author's refinement of the concept «financial and economic security» was provided. It is indicated that in the end, the submitted allows to comprehensively approach the discussion of general questions on ensuring the economic security of the national economy.

Key words: financial security, economic security, financial and economic security, threats, economic entity, national economy, national interests.